

Årsrapport mänskliga rättigheter 2023

Återrapportering av samordnings- och
utvecklingsuppdraget
(Ku2017/00707/DISK,
Ku2017/00255/DISK)

Länsstyrelserna

Titel: Årsrapport mänskliga rättigheter
Författare: Hennie Järnberg
ISSN: 1403-624X
Rapportnummer: 2024:5
Diarienummer: 821-168-2023
Utgivningsår: 2023
Omslagsbild: Annefrid Sjöman

Förord

FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna fyllde 75 år i december 2023. Mycket har utvecklats sedan dess samtidigt som vi idag har ett oroligt omvärldsläge och samhällsomställningar. Det påverkar förutsättningarna för människor att få sina rättigheter tillgodosedda. Risker finns därför att diskriminering och ojämlikheter ökar. Ett utvecklat arbete med att respektera, skydda och främja mänskliga rättigheter är därför viktigt.

Strukturen för arbetet med mänskliga rättigheter som slås fast i regeringens strategi har flera beståndsdelar. Det handlar bland annat om ett starkt rättsligt och institutionellt skydd, ett samordnat och systematiskt arbete med mänskliga rättigheter inom offentlig verksamhet och ett starkt stöd för arbetet inom såväl civilsamhälle som näringsliv. Länsstyrelsen är en av många i detta system. Vi ska säkerställa att den egna verksamheten respekterar de mänskliga rättigheterna och vi ska också fungera som ett stöd för kommuner och andra myndigheter i deras arbete med mänskliga rättigheter. Länsstyrelsen i Dalarnas län har uppdraget att samordna och utveckla det länsstyrelsegemensamma arbetet.

Institutet för mänskliga rättigheter konstaterar i sin årsrapport att medvetenheten om mänskliga rättigheter under senare år gradvis kommit att stärkas bland jurister och tjänstepersoner i offentlig förvaltning. Det stämmer väl med den bedömning som görs i denna rapport. Det interna arbetet har antingen utvecklats i en positiv riktning eller så ligger det kvar på en stabil nivå. Flera län ger uttryck för att kunskap om mänskliga rättigheter och metoder för att integrera mänskliga rättigheter efterfrågas i högre utsträckning.

Samma mönster går att utläsa av det externa arbetet där ungefär hälften av länsstyrelserna bedömer utvecklingen som positiv och ungefär hälften som oförändrad och att insatserna görs med en viss struktur och kontinuitet. Länsstyrelserna har många rättighetsuppdrag med samma målgrupp, det vill säga kommuner och regioner. Långsiktighet och kontinuitet är viktigt för att skapa planeringsförutsättningar för att paketera stödet mer samlat.

Genom att hämta in lägesbilder och analysera statistik har länsstyrelserna under året skapat sig en samlad bild hur de mänskliga rättigheterna tillgodoses på lokal, regional och nationell nivå. Här vill vi uppmärksamma civilsamhällets ovärderliga bidrag till det arbetet.

Som landshövding i Dalarnas län med ansvar för samordningen av uppdraget ser jag fram emot ett fortsatt angeläget arbete för att

människor runt om i Sverige ska få sina rättigheter tillgodosedda.

Falun 2024-02-28

A handwritten signature in dark ink, reading "Helena Höij". The script is cursive and fluid, with the first name "Helena" and the last name "Höij" clearly distinguishable.

Helena Höij,
Landshövding i Dalarnas län

Innehåll

ÅRSRAPPORT MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER 2023	1
FÖRORD	4
1. INLEDNING	8
1.1 Bakgrund och syfte	8
1.2 Underlag	8
1.3 Avsändare	9
2. UTVECKLING AV LÄNSSTYRELSESNAS ARBETE MED MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER	10
2.1 Struktur för samordning	10
2.2 Länsstyrelsernas nätverk för mänskliga rättigheter	11
2.3 Verksamhetsmedel	12
2.4 Det interna arbetets utveckling	14
2.5 Tillämpning av det rättighetsbaserade arbetssättet	19
2.5.1 Integrering av mänskliga rättigheter och jämställdhet i krisledningsarbetet	21
2.5.2 Statsbidrag inom integration	22
2.5.3 Agenda 2030	23
3. DELAKTIGHET OCH INFLYTANDE	24
4. LÄGESBILDER	27
5. UTVECKLING AV LÄNSSTYRELSESNAS EXTERNA ARBETE MED MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER	31
5.1 Regionala samverkansformer	31
5.2 Regionala insatser och aktiviteter	32
5.3 Samverkan med specialistmyndigheter och nyckelaktörer	34
5.4 MR-webben	36
6. SLUTSATSER OCH ARBETET FRAMÅT	37
6.1 Slutsatser	37
6.2 Arbetet framåt	37
7. BILAGOR	39
Bilaga 1 Bokslut	39

Bilaga 2 Förstudie digitalt verktyg för det rättighetsbaserade arbetssättet ..	40
Bilaga 3 På tal om statistik och mänskliga rättigheter 2023	41

1. Inledning

1.1 Bakgrund och syfte

Länsstyrelserna har en dubbel roll i den sammanhållna strukturen som finns för att skydda och främja de mänskliga rättigheterna i Sverige.¹ Dels ska länsstyrelserna som ansvarsbärare säkerställa att den egna verksamheten respekterar, skyddar och främjar de mänskliga rättigheterna. Dels ska länsstyrelserna fungera som ett stöd för kommuner och andra myndigheter i deras arbete med mänskliga rättigheter. I syfte att samordna och utveckla det länsstyrelsegemensamma arbetet har Länsstyrelsen i Dalarnas län ett samordnings- och utvecklingsuppdrag.

Rapporten syftar till att redovisa hur länsstyrelserna samordnat och utvecklat arbetet med mänskliga rättigheter under verksamhetsåret 2023. I kapitlen redogörs för insatser och utveckling under det gångna året samt samordnings- och utvecklingsuppdragets bidrag till utvecklingen.

1.2 Underlag

Rapporten bygger främst på den redovisningsenkät som samordnings- och utvecklingsuppdraget skickat till samtliga länsstyrelser genom länsstyrelsernas nätverk för mänskliga rättigheter. Enkäten skickades ut i november 2023 med sista svarsdag i januari 2024. Enkäten strukturerades enligt strecksatserna i samordnings- och utvecklingsuppdraget vilka också ligger till grund för kapitelindelningen i denna rapport.

¹ Skr 2016/17:29

Enkäten omfattar även frågor om verksamhetsmedel som rekvireras ur samordningsbudgeten. Samtliga län har besvarat enkäten.

1.3 Avsändare

Rapporten har sammanställts av Hennie Järnberg, nationell samordnare i uppdraget i mänskliga rättigheter, för Länsstyrelsen i Dalarnas län. Viktiga bidrag har lämnats av samtliga nätverksmedlemmar i länsstyrelsernas nätverk för mänskliga rättigheter. Rapporten har godkänts av Helena Höij, landshövding i Dalarnas län, Anneli Bergholm-Söder, kontaktlänsråd för uppdraget, Länsstyrelsen i Gotlands län samt kontaktchefer för uppdraget: Sufyan Kadhim, Länsstyrelsen i Dalarnas län och Stina Esselström, Länsstyrelsen i Västernorrlands län.

2. Utveckling av länsstyrelsernas arbete med mänskliga rättigheter

2.1 Struktur för samordning

Det finns en gemensam struktur för samordningen av uppdragen i mänskliga rättigheter och barnets rättigheter. Uppdragen delar nätverk, se nedan 2.2 Länsstyrelsernas nätverk för mänskliga rättigheter. I stort struktureras samordningen upp som följer:

- Nätverkets uppdrag delar kontaktlänsråd och kontaktchefer som utgör styrfunktion för uppdragen
- Länsstyrelsen i Dalarnas län ansvarar för ekonomisk förvaltning samt handläggning av verksamhetsmedel för mänskliga rättigheter och barnets rättigheter.
- Länsstyrelsen som den nationella samordnaren i mänskliga rättigheter utgår från (under 2023 Länsstyrelsen i Västernorrlands län) ansvarar för samordning, verksamhetsplanering, utvecklingsprojekt, uppföljning och redovisningar.
- Den enskilda länsstyrelsen ansvarar för att delta i kunskaps- och erfarenhetsutbyte i nätverket samt för att uppdragets innehåll och utvecklingsinsatser blir kända och förankras på respektive länsstyrelse.

2.2 Länsstyrelsernas nätverk för mänskliga rättigheter

Samordnings- och utvecklingsuppdraget samordnar det länsstyrelsegemensamma nätverket för mänskliga rättigheter, där även uppdraget i barnets rättigheter ingår. Nätverket utgör själva navet för arbetet. Under året har nätverket träffats fysiskt två gånger och digitalt två gånger. Därtill har kortare digitala erfarenhetsutbyten erbjudits.

Utifrån 2021 och 2022 års enkätsvar framkom att samordning i form av nationell samordning behövs, men att det finns potential för att utveckla samordningen i syfte att bättre möta regionala behov i utförandet av uppdraget. I syfte att utforma samordningen så att den bättre möter regionala behov inrättades under senare delen av 2022 en arbetsgrupp. Arbetsgruppen, under ledning av nationell samordnare i mänskliga rättigheter, presenterade ett förslag som antogs av kontaktchefer under våren 2023. Den nya strukturen innebär en del nya komponenter där några särskilt viktiga är:

- Inrättandet av en beredningsgrupp. Representationen i beredningsgruppen är nodbaserad, vilket innebär en bred geografisk representation i gruppen. Nodrepresentanten ansvarar för att fånga upp frågor från noden och spela in dem i den gemensamma strukturen. Inrättandet av noder har också möjliggjort för mer geografiskt nära erfarenhetsutbyte, samverkan och gemensamt görande.
- Inrättandet av avgränsade arbetsgrupper som praktiskt arbetar med prioriterade områden utifrån årets verksamhetsplanering.

18 länsstyrelser bedömer att stödet från den nationella samordningen och nätverket har haft en stor betydelse under året. Resterande länsstyrelser bedömer att stödet har haft varken liten eller stor betydelse. Detta är en förbättring i jämförelse med tidigare år. Bland kommentarerna går att utläsa att några viktiga ingredienser är omvärldsbevakning, erfarenhetsutbyte, inrättandet av noder och gemensamma prioriteringar utifrån regionala behov. Samtidigt kvarstår önskemål om fler gemensamma insatser och ett mer konkret och verksamhetsnära stöd.

Nationell samordnare för mänskliga rättigheter medverkar även i det länsstyrelsegemensamma forumet för nationella samordnare för social hållbarhet. Nationell samordnare har även mött och samverkat med andra uppdrag. Exempelvis det funktionshinderspolitiska nätverket gällande krisberedskap, expertgrupp bostadsförsörjning när det gäller hemlöshetsuppdraget och integrationsuppdragen både när det gäller statsbidrag och konsekvensanalyser.

Denna typ av strategisk samverkan har som huvudsakligt syfte att stödja och underlätta arbetet på regional nivå, minska risken för krockar samt bidra till samordningsvinster och synergier mellan uppdrag.

2.3 Verksamhetsmedel

Liksom de senaste åren har samordnings- och utvecklingsuppdraget ekonomiskt prioriterat verksamhetsmedel i syfte att stärka det regionala arbetet.

Verksamhetsmedlet fördelas enligt 24-nyckeln. Det betyder att det avsatta beloppet delas upp i 24 lika stora delar, så att varje

länsstyrelse kan erhålla en 21-del vardera utom länsstyrelserna i de tre storstadslänen, som kan erhålla två 21 delar vardera. Det betyder att storstadslänen kunde efterfråga 250 000 kr medan resterande län kunde efterfråga 125 000 kr. Samtliga länsstyrelser rekviderade fullt belopp. Verksamhetsmedlets betydelse är liksom föregående år påtaglig.

18 länsstyrelser bedömer att verksamhetsmedlet har stor betydelse medan 2 bedömer att det varken har stor eller liten betydelse. Verksamhetsmedlet används dels till utökad arbetstid i uppdraget, dels till högre ambitionsnivå och särskilda insatser. Många kommentarer ger uttryck för verksamhetsmedlets betydelse. Här lyfts en kommentar som får exemplifiera hur viktigt det är att uppdrag resurssätts ordentligt: *”Verksamhetsmedlet villkorar att uppdraget med mänskliga rättigheter resurssätts samtidigt som det inte speglar det behov som föreligger omfattningen på uppdraget. Utan verksamhetsmedel och även med en låg summa förväntas MR-uppdraget integreras i personella resurser som arbetar med ett eller flera andra uppdrag. Detta innebär att det konkreta utvecklingsarbetet med MR får begränsat genomslag”*.

Verksamhetsmedlet har bidragit till aktiviteter kopplade till samtliga strecksatser i samordnings- och utvecklingsuppdraget; rättighetsbaserat arbetssätt, delaktighet och inflytande, lägesbild och extern kunskapsspridning. Bland annat har Länsstyrelsen i Norrbottens län genomfört en utbildningsinsats om Lag (2022:66) om konsultation i frågor som rör det samiska folket med en rättighetsbaserad ansats genom dialog och samverkan med samiska företrädare. Länsstyrelserna i Skånes och

Kronobergs län har anordnat utbildningsinsatser i samverkan med Uppsala universitet. Länsstyrelsen i Västmanlands län har inlett en samverkansprocess med kommuner, polisen, interreligiösa rådet och föreningar med anledning av polariseringen globalt och lokalt. Länsstyrelsen i Dalarnas län har upprättat ett regionalt krisnätverk för civilsamhällsaktörer.

När det gäller lägesbilder har bland annat Länsstyrelsen i Stockholms län och Länsstyrelsen i Västra Götalands län arbetat vidare med de lägesbilder de tog fram under 2022. Länsstyrelsen i Jämtlands län har tagit fram sociala hållbarhetsanalyser av barn och ungas uppväxtvillkor och länsstyrelserna i Östergötland och Örebro har tillgänglighetsanpassat den regionala lägesbilden som togs fram av samordningen. Länsstyrelsen i Jönköpings län har anlitat en forskargrupp för att undersöka förekomsten av fattigdom i länet.

Vidare har otaliga insatser för att stödja extern kunskapsspridning genomförts. Länsstyrelsen i Kalmar län och Länsstyrelsen i Västra Götalands län har bidragit till Prideprogrammen i respektive län och Länsstyrelsen i Västerbottens län har arrangerat den återkommande Delaktighetsveckan som i år samlade närapå 600 personer fysiskt och digitalt. Aktiviteterna har ofta genomförts i samverkan med andra länsstyrelseuppdrag och/eller i samverkan med andra aktörer.

2.4 Det interna arbetets utveckling

Det är en självklarhet att arbetstid krävs för att skapa kontinuitet och kvalitet i arbetet med uppdraget. Liksom för tidigare år så har samtliga län regionala samordnare med undantag för vakanser del

av året. När det gäller hur mycket arbetstid som avsätts i uppdraget så skiljer det sig ganska mycket åt mellan länen:

- 1 län har 6–10 % i uppdraget
- 5 län har 11–25 % i uppdraget
- 6 län har 26–50 % i uppdraget
- 5 län har 51–75 % i uppdraget
- 1 län har 76–100% i uppdraget
- 2 län har 101–150 % i uppdraget
- 1 län har 150 % eller mer i uppdraget

Skillnaderna är inte unika för detta uppdrag utan återspeglar hur det ser ut inom andra länsstyrelseuppdrag. Länens olika behov styr också hur arbetet resurssätts och bedrivs. I regeringens strategi för mänskliga rättigheter fastslås en tredelad struktur för arbetet som till en del handlar om ett samordnat och systematiskt arbete i offentlig sektor. Om detta inom ramen för länsstyrelsernas uppdrag också ska tolkas i termer av likvärdighet är det förstås något att förhålla sig till. I detta sammanhang blir det särskilt viktigt att lyfta samordningens funktion.

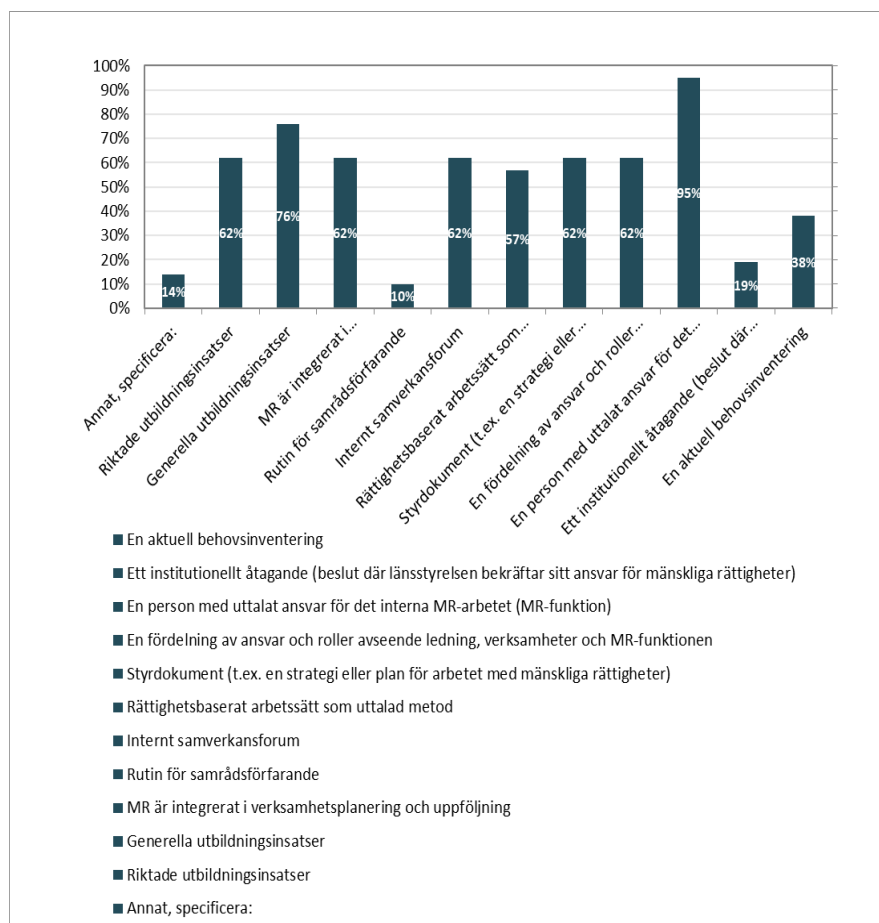
Lägesbilsarbetet som det redogörs för i kapitel 4 är ett exempel på hur olika förutsättningar och likartade behov genom samordning kan resultera i gemensamma och mer resurseffektiva prioriteringar.

13 länsstyrelser bedömer att det interna arbetet utvecklats i en positiv riktning under 2023 i jämförelse med 2022. 8 länsstyrelser bedömer arbetet som oförändrat. De länsstyrelser som ser en positiv utveckling pekar på ökad systematik och ökad samverkan. Exempelvis lyfts:

- Obligatoriska utbildningar av nyanställda och vissa befattningar

- Insatser för att stärka integreringen av länsstyrelseinstruktionen 5 § i samband med verksamhetsplanering
- Inrättandet av kontaktpersoner med särskilt uppdrag att bevaka länsstyrelseinstruktionen 5 § på samtliga enheter
- Medverkan i framtagandet av strategier inom ramen för andra uppdrag och framtagandet av särskilda strategier (jämlighetsstrategier, policy för icke-diskriminering och lika rättigheter, styrdokument avseende länsstyrelseinstruktionen 5 §)
- Ökad samverkan med närliggande uppdrag i syfte att nå ut mer samlat internt
- Ökad samverkan med andra enheter inom ramen för vissa verksamhetsområden såsom friluftsliv, civil beredskap, HR och kulturmiljö

Tabell 1. Vilka av följande delar ingick i länsstyrelsens interna MR-arbete under 2023?

Då frågan ”Vilka av följande delar ingick i länsstyrelsernas interna MR-arbete”? fanns med även föregående år, går det att tyda en något positiv utveckling. Fler länsstyrelser har styrdokument (13 jämfört med 9), fler länsstyrelser har aktuella behovsanalyser (8 jämfört med 5) och fler har en tydlig ansvarsfördelning (13 jämfört med 11). Avseende de andra delarna så är det oförändrat gentemot föregående år.

Nationellt har ett prioriterat område för verksamhetsåret varit samverkan mellan uppdrag i syfte att skapa förutsättningar för

mer likvärdighet i ledning och styrning av länsstyrelseinstruktionen 5 § 1–6. Under året inrättades en arbetsgrupp som leds av nationell samordnare i mänskliga rättigheter. Arbetsgruppen består av nationell samordnare eller motsvarande funktion för jämställdhet, barnets rättigheter, det funktionshinderspolitiska uppdraget, nationella minoriteter och folkhälsa. Arbetet ska resultera i en nationell vägledning för arbetet med länsstyrelseinstruktionen 5 § 1–6. Arbetet med vägledningen har följande målbild:

- Vägledningen ska kunna fungera som en gemensam ingång för arbetet med länsstyrelseinstruktionen 5 § 1–6
- De länsstyrelser som ännu inte har ett systematiskt arbete med länsstyrelseinstruktionen 5 § 1–6 ska, om de vill, kunna använda vägledningen för att ta fram regionala styrdokument
- De länsstyrelser som har ett systematiskt arbete med delar av länsstyrelseinstruktionen 5 § men inte med hela ska kunna, om de vill, använda vägledningen för att komplettera regionala styrdokument
- Vägledningen ska särskilt fokusera på ledning och styrning av arbetet med länsstyrelseinstruktionen 5 § 1–6
- Vägledningen ska ta hänsyn till både likheter och skillnader mellan de olika uppdragsbeskrivningarna och metoder/arbetssätt för dessa

Arbetet pågår och väntas resultera i en färdig produkt under 2024.

2.5 Tillämpning av det rättighetsbaserade arbetssättet

Länsstyrelserna arbetar på flera olika sätt med att utveckla tillämpningen av det rättighetsbaserade arbetssättet (RBA).

Länsstyrelserna gör breda och riktade utbildningsinsatser, befäster metoden i olika strategi- och styrdokument, använder metoden som stöd i verksamhetsplanering, genomförande och uppföljning av insatser.

När det gäller länsstyrelsernas egen bedömning över utvecklingen av tillämpningen av det rättighetsbaserade arbetssättet är det ungefär hälften som ser en positiv utveckling och hälften som ser en oförändrad utveckling. En generell observation utifrån kommentarerna är att det finns en ökad medvetenhet om mänskliga rättigheter och hur länsstyrelsernas olika verksamheter påverkas av, och kan påverka, hur mänskliga rättigheter tillgodoses. Fler län lyfter att stödet är mer efterfrågat och särskilt inom vissa verksamhetsområden. Det rättighetsbaserade arbetssättet används som ett verktyg för att göra praktik av mänskliga rättigheter. Principerna för det rättighetsbaserade arbetssättet används men systematiken skiftar både mellan län och mellan verksamhetsområden.

Bedömningen som görs ovan är i linje med hur länsstyrelserna svarade föregående verksamhetsår. Utifrån detta, och utifrån den dialog om prioriteringar i nätverket som inledde verksamhetsåret 2023 har tillämpningen av det rättighetsbaserade arbetssättet prioriterats under året. Inom ramen för nationella samordningens och nätverkets verksamhetsplanering prioriterades en översyn av tillämpningen samt framtagandet av en kortversion av metodstöd

för det rättighetsbaserade arbetssättet på länsstyrelserna.² En metodarbetsgrupp inrättades bestående av nationell samordnare och sex länsstyrelser. När det gäller översynen användes förstudien för ett digitalt verktyg för det rättighetsbaserade arbetssättet och svar från återrapporteringsenkäter som referensmaterial. Nätverket har också gett sin bild av hur tillämpningen fungerar och hur den kan stärkas vid ett särskilt dialogmöte samt vid ett tematiskt erfarenhetsutbyte på en fysisk nätverksträff.

Översynen kan summeras med att det finns brister i den systematiska tillämpningen. Metodstödet uppfattas som omfattande och främst som ett stöd för strategier/regionala samordnare och inte för verksamheten direkt. Mot bakgrund i detta ska en kortversion av metodstödet tas fram. Det är en förenkling som också ska kunna användas av verksamheterna direkt. Initialt fanns planer på att göra en för internt och en för externt bruk (utifrån uppdragsskrivningen om stöd till kommuner och myndigheter). Med anledning av ny uppdragsskrivning för 2024 och att det externa arbetet ska förstärkas tas en kortversion för offentlig verksamhet brett fram. Arbetet som inleddes under 2023 fortsätter med andra ord under verksamhetsåret 2024.

Arbetet med förstudien avseende ett digitalt metodstöd för tillämpningen av det rättighetsbaserade arbetssättet, inklusive det barnrättsbaserade arbetssättet, vid länsstyrelserna som inleddes 2021 presenterade sin slutrapport under året. Arbetet har projektägt av länsstyrelserna i Värmland, Uppsala, Västerbottens och Örebro. Förstudien presenterar slutsatser som tyder på att

² Metodstöd för ett rättighetsbaserat arbetssätt på länsstyrelserna (2016)

det kan vara motiverat att se över länsstyrelsernas metodstöd och dess implementering samt att ett digitalt verktyg skulle kunna underlätta.³

2.5.1 Integrering av mänskliga rättigheter och jämställdhet i krisledningsarbetet

Samordnings- och utvecklingsuppdraget har bidragit med arbetstid och kompetens i projektet som samordnas av Länsstyrelsen i Kronobergs län.⁴ Uppdraget syftar till att säkerställa att jämställdhet och frågor om mänskliga rättigheter beaktas i alla relevanta delar av krisledningen, både i fredstida kriser och under höjd beredskap. Nationell samordnare i mänskliga rättigheter har varit med i uppdragets verkställande grupp.

Arbetet har bestått av att ta fram funktionsspecifika stöd för stabsfunktion L1-L9 (enligt NATO modellen) samt stabschefer och myndighetsledning. Ett övningsmaterial har också tagits fram. Tidigt i arbetet blev det tydligt att förarbetet, innan vi hamnar i en situation där krisledningsarbetet aktiveras, är centralt. Därför har även ett antal rekommendationer, där exempelvis kunskap om invånarna och invånarnas livsvillkor är en del, tagits fram. Ökad kunskap om varandras verksamhetsområden är en annan. Som ett första samordnat steg i att möta kunskapsbehovet genomfördes en digital introduktion till civil beredskap, mänskliga rättigheter och jämställdhet. Över 100 länsstyrelsemedarbetare var med vid

³ Förstudien finns i bilaga 2

⁴ För fullständig redovisning av uppdraget, se Slutredovisning Rätt att försvara, Länsstyrelsen Kronoberg, diarienummer 666-2022

tillfället. Introduktionen spelades även in så fler har tagit del av det i efterhand.

Samordningsuppdraget har också kontinuerligt uppdaterat och tagit emot inspel från länsstyrelsernas nätverk för mänskliga rättigheter om arbetet. Det har skett genom bland annat spridning av uppdragets nyhetsbrev samt att ansvarig för uppdraget från Länsstyrelsen i Kronobergs län medverkat på en nätverksträff. Vid sidan av det har arbetsgruppen för konferensen *Vägen framåt – pandemin och de mänskliga rättigheterna* upprätthållits och utvecklats under året.

Regionalt har 19 länsstyrelser genomfört insatser för att stärka tillämpningen av det rättighetsbaserade arbetssättet inom krisberedskap.

2.5.2 Statsbidrag inom integration

Under verksamhetsåret 2022 ingick uppdragen integration, jämställdhet, barnets rättigheter och mänskliga rättigheter i en nationell samverkan. Arbetet resulterade i en ny mer rättighetsbaserad projektlogik för statsbidragen och ett nytt handläggarstöd. Samtliga länsstyrelser jobbar enligt den nya projektlogiken. Samverkan har fortgått under innevarande verksamhetsår och nationell samordnare för mänskliga rättigheter har bland annat varit med på en nätverksträff för integrationsuppdragen och praktiskt arbetat med projektlogiken utifrån olika case.

Regionalt har 19 länsstyrelser genomfört insatser för att stärka tillämpningen av det rättighetsbaserade arbetssättet inom länsstyrelsernas integrationsuppdrag.

2.5.3 Agenda 2030

Under de senaste åren har samordnings- och utvecklingsuppdraget finansierat deltagare i arbetsutskottet för det länsstyrelsegemensamma arbetet med Agenda 2030. Under 2023 har arbetet resulterat i fördjupad kunskap om den sociala dimensionen och de mänskliga rättigheternas koppling till agendan och till länsstyrelsernas verksamheter, spridning av goda exempel och tvärsektoriella arbetssätt, samt bättre omvärldsbevakning. Under 2023 anordnades FN:s högnivåmöte High level political forum (HLPF) – halvvägs i agendan – i New York där Länsstyrelsens kontaktchef för mänskliga rättigheter deltog tillsammans med landshövdingen i Värmland. Det länsstyrelsegemensamma Agenda 2030-arbetet fick i uppgift att inkomma med exempel på tvärsektoriella arbetssätt som den svenska delegationen kunde lyfta fram under HLPF:s möten och sidoevents. Ett exempel var barnrättspiloten, ett projekt om regional samordning som leds av Nationella samordnaren för Agenda 2030, där fem länsstyrelser deltar.

Vidare har mänskliga rättigheter integrerats i Länsstyrelsens bidrag till Rådet för främjande av kommunala analysers (RKA:s) översyn av nyckeltal för Agenda 2030 och i utvecklingen av hållbarhetsbedömningar. FN-kommittéernas granskningar av hur Sverige lever upp till mänskliga rättigheter lyftes under våren fram på nationellt nätverksmöte.

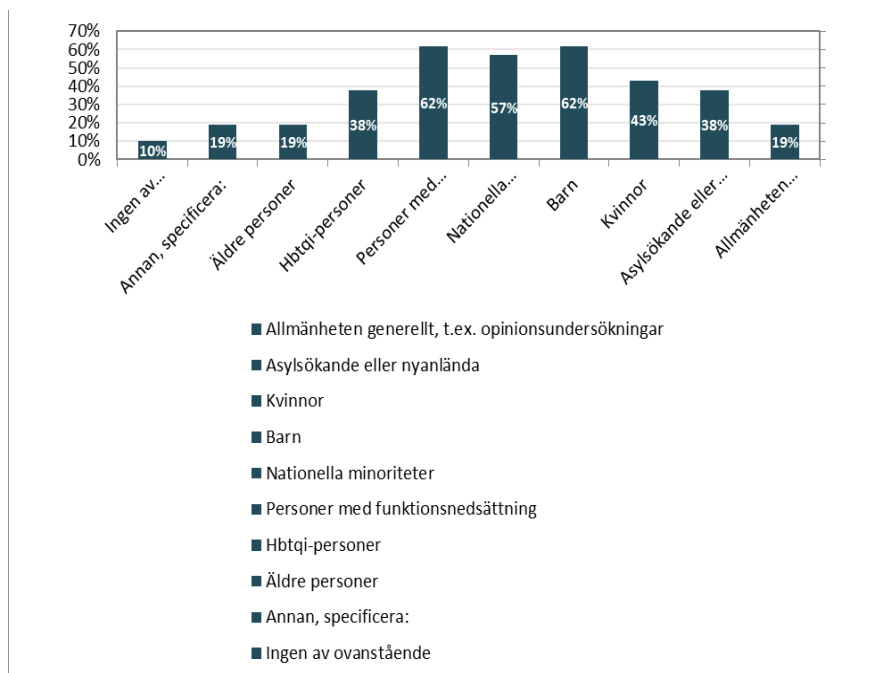
Inom ramen för länsstyrelsernas nätverk för mänskliga rättigheters digitala erfarenhetsutbyten har Agenda 2030 varit ett tema under året. Regionalt har 13 länsstyrelser genomfört insatser för att stärka tillämpningen av det rättighetsbaserade arbetssättet inom arbetet med Agenda 2030.

3. Delaktighet och inflytande

13 länsstyrelser uppger att de, i olika utsträckning, har utvecklade rutiner för delaktighet och inflytande. Länsstyrelserna inhämtar synpunkter från allmänheten direkt eller genom grupper av rättighetsinnehavare eller företrädare för olika grupper av rättighetsinnehavare. Synpunktsinhämtning sker främst inom ramen för särskilda verksamhetsområden, inte specifikt MR-uppdraget. Exempel som nämns är folkhälsa, brottsförebyggande arbete och integration.

Många länsstyrelser uppger att de har haft dialoger och samråd med nationella minoriteter och funktionsrättsrörelsen under det gångna året. Länsstyrelsen i Blekinges län har genomfört en kartläggning över ungas deltagande i demokratin och Länsstyrelsen i Västra Götaland har haft rundabordssamtal för att samla in behov från organisationer som arbetar för hbtqi-personers rättigheter. Länsstyrelsen i Hallands län har samverkat med Region Halland för att öka barn och ungas delaktighet och inflytande i regionalpolitiska frågor.

Tabell 2. Vilka av följande grupper alternativt representanter/företrädare för grupper har du inhämtat synpunkter och erfarenheter av under 2023?

Från nationellt håll har delaktighet och inflytande varit en central del i arbetet med lägesbilder som det redogörs för i kapitel 4. Tidigt i processen skickades en inbjudan till en hearing med civilsamhället ut till civilsamhällets nätverk för mänskliga rättigheter. Medverkade gjorde 10 civilsamhällsorganisationer. De gav sin syn på de områden som lägesbilderna omfattar utifrån organisationens fokus, erfarenheter och de grupper av rättighetsinnehavare de möter och/eller företräder. Hearingen genomfördes vid två tillfällen både på dag och kvällstid för att möjliggöra ett brett deltagande. Vid båda tillfällena användes teckenspråks- och skrivtolkning.

Vid val av indikatorer hade vi med oss det som lyfts på hearingen. Dialogen bidrog även till breddad kunskap, inte minst när det gäller det som inte syns i statistiken. En sammanfattning av

hearingen redogörs för i ett särskilt kapitel i samtliga 22 lägesbilder. Deltagande organisationer gavs också möjlighet att komma med synpunkter och komplettera det sammanfattande underlaget.

Den nationella samordningen rekommenderar även att dialogen med civilsamhället fortsätter på regional nivå utifrån de länsvisa lägesbilderna.

Nationell samordnare i mänskliga rättigheter har även varit med på en dialog som anordnades av Myndigheten för delaktighet (MFD) om aktiv involvering av personer med funktionsnedsättning i krisberedskap. Deltog gjorde funktionsrättsrörelsen och Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB).

4. Lägesbilder

10 länsstyrelser har tagit fram egna lägesbilder under året. Bland annat har Länsstyrelsen i Västernorrlands län påbörjat ett arbete med kommunvisa lägesbilder om barn och ungas livsvillkor, och Länsstyrelsen i Blekinges län har ett pågående arbete med övergripande sociala hållbarhetslägesbilder. Länsstyrelsen i Södermanlands län har tagit fram en myndighetsövergripande rapport där MR-indikatorer ingår, och Länsstyrelsen i Skånes län har tagit fram två lägesbilder med fokus på livsvillkor utifrån diskrimineringsgrunderna (en för barn och en för vuxna).

Länsstyrelsen i Dalarnas län har fortsatt sitt arbete inom ramen för "Projekt lägesbild" genom att sammanställa och analysera regionala data om barn som lever i multidimensionell fattigdom.⁵ Den statistik som projektet utgår från utgörs dels av den data som levererats av samordningen genom den regionala lägesbilden "På tal om statistik och mänskliga rättigheter" och de delar som berör barn. Vidare har projektet kompletterat lägesbilden med ytterligare regional statistik som på olika sätt belyser barn och unga som lever i multidimensionell fattigdom. Projekt lägesbild genomförs i samverkan mellan samtliga uppdrag inom social hållbarhet och kommer pågå fram till 2025.

2022 gjorde 10 län någon typ av lägesbild. Då lägesbilder bedöms vara ett resurskrävande arbete har resterande länsstyrelser regionalt gjort andra prioriteringar. Med anledning av detta, ett

⁵ Projekt lägesbild utlystes av samordningen 2022 i syfte att öka framställningen av rättighetsbaserade lägesbilder inom länsstyrelsernas verksamhet.

uttryckt behov från nätverket samt för att omhänderta befintlig statistik från Prisma prioriterades lägesbilsarbetet i verksamhetsplaneringen för 2023.⁶ Arbetet är en gemensam prioritering för nätverket och således för både uppdragen i mänskliga rättigheter och barnets rättigheter.

Det som tagits fram är 21 länsvisa och 1 nationell lägesbild.⁷ För de länsvisa lägesbilderna presenteras statistik på regional och lokal nivå. Statistiken presenteras genomgående på indelningsgrunderna kön, ålder och födelseregion. Syftet med arbetet har varit att synliggöra MR-läget avseende ett urval av rättigheter i relation till FN:s konvention om de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna. Vi förhåller oss också genomgående till de senaste kommittérekommendationerna från kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (2016). Arbetet kan användas som stöd i:

- dialog och utvecklingsarbete på nationell och regional nivå
- det externa arbetet gentemot kommuner, regioner, myndigheter och andra aktörer
- att integrera kunskap om levnadsförhållanden i länsstyrelsernas övriga verksamheter

Några generella iakttagelser är att det finns skillnader mellan län och kommuner. Det finns även skillnader i åtnjutandet av rättigheterna i relation till kön, ålder och födelseregion. När det gäller indikatorerna ser vi både positiv, negativ och oförändrad utveckling över tid. Eftersom ekonomiska, sociala och kulturella

⁶ För mer information om Prisma se rapport från 2022

⁷ Den nationella lägesbilden finns i bilaga 3

rättigheter är progressiva rättigheter så ska staten alltid, utifrån tillgängliga resurser, arbeta med att förbättra och försäkra tillgången till rättigheterna åt alla. I ljuset av det är egentligen bara positiv utveckling eftersträvansvärt. Det förstärks ytterligare av att där vi ser en oförändrad utveckling är det oftast när det gäller jämställdhet och jämlikhet, exempelvis i disponibel inkomst fördelat på kön eller födelseregion. Slutligen bedöms 2016 års kommittérekommendationer från kommitteen för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter fortfarande vara relevanta.

Den nationella lägesbilden har publicerats och sprids på länsstyrelsernas intranät och externwebb. Arbetet presenterades även på samordningsuppdragets seminarium på Mänskliga rättighetsdagarna samt på ett informationsmöte för MR-specialister. Från nationellt håll har vi även lyft in de framtagna lägesbilderna som stödmaterial i arbetet med att integrera mänskliga rättigheter och jämställdhet i krisledningsarbetet, risk- och sårbarhetsanalyser och klimatsårbarhetsanalyser. Eventuellt fortsatt arbete med, och spridningen av, de regionala lägesbilderna ansvarar regional samordnare för mänskliga rättigheter och barnets rättigheter för.

De nationellt framtagna lägesbilderna levererades under den senare delen av 2023 och hittills uppger 13 länsstyrelser att de har hunnit använda dem. Vissa länsstyrelser har använt den som underlag till prioriteringar för kommande verksamhetsår. De har även spridits internt till andra verksamheter och externt i regionala samverkansforum. Delar av statistiken har även använts inom andra uppdrag, exempelvis inom ramen för regionala jämställdhetsstrategier. 17 län har planer på att fördjupa de regionala lägesbilderna under det kommande året. Exempelvis har

Länsstyrelsen i Norrbottens län och Västerbottens län planer på att genomföra gemensamma dialoger med civilsamhället och Sydlänen har påbörjat en dialog om nod-samverkan utifrån lägesbilderna. Flera län uppger att de kommer ha med lägesbilderna under kommande års kommunbesök. Många län planerar också att komplettera redan befintligt underlag eller påbörjade satsningar med underlag från lägesbilsarbetet.

Samordnings- och utvecklingsuppdragets samarbete med Mångkulturellt centrum har fortsatt under året, men ligger efter i tidsplan. Arbetet syftar till att ta fram ett mätverktyg (Balingsholmsmodellen) för att återkommande undersöka effekter av rasism för Sveriges befolkning. Syftet med modellen är att ta fram empirisk kunskap om hur rasism påverkar livsvillkoren för olika grupper av den svenska befolkningen, med en metod som är både etiskt och vetenskapligt hållbar. Samarbetet inleddes 2021 utifrån skrivningen om lägesbilder och får ytterligare relevans utifrån 2024 års uppdragsskrivning om att redogöra för hur arbetet mot rasism kan inkluderas i MR-arbetet.

5. Utveckling av länsstyrelsernas externa arbete med mänskliga rättigheter

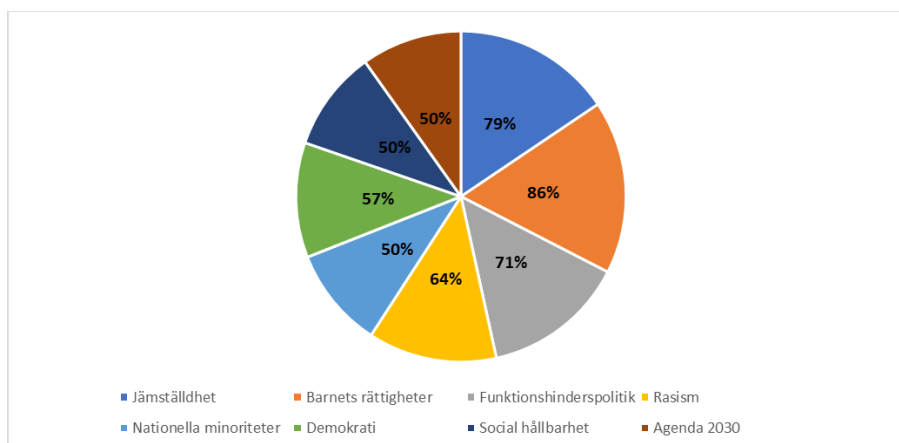
5.1 Regionala samverkansformer

Enligt enkätsvaren fanns det under 2023 regionala MR-forum/rättighetsnätverk i 13 län och länsstyrelserna sammankallade och samordnade 11 av dem. Länsstyrelserna är med andra ord en samordnande kraft när det gäller att skapa förutsättningar för erfarenhetsutbyte mellan aktörer i länen. Något som är tydligt även detta år är att samverkan med andra närliggande uppdrag är mycket vanligt förekommande. Det är även värt att notera att länsstyrelserna fortsätter arbeta med frågor vi tidigare haft uppdrag att arbeta med inom ramen för andra uppdrag, exempelvis rasism inom ramen för mänskliga rättigheter (se tabell 3).

De regionala forumen samlar olika aktörer. Mest vanligt förekommande är kommuner men även regioner, kommunförbund, civilsamhället, utbildningsväsendet, näringslivet och andra statliga myndigheter finns med. De regionala MR-forumen/rättighetsnätverken samlar totalt 104 kommuner. Antalet visar på hur många kommuner MR-uppdraget specifikt når ut till och har en mer systematisk samverkan med. Eftersom MR-uppdraget ofta når ut genom andra nätverk och insatser som

utförs av andra uppdrag når MR-uppdraget betydligt fler kommuner än vad som särskilt anges.

Tabell 3. Vilka andra uppdrag/områden ingick i det externa samverkansforumet för mänskliga rättigheter under 2023?

5.2 Regionala insatser och aktiviteter

Länsstyrelserna gör många regionala insatser och aktiviteter både inom ramen för MR-uppdraget specifikt, i samverkan med, eller genom andra uppdrag. Sammantaget bedömer 10 länsstyrelser att utvecklingen gått i en positiv riktning under året, 10 oförändrat och 1 ser en negativ utveckling under året. Här är det värt att notera att många länsstyrelser gjorde förflyttningar under 2022. Flera länsstyrelser som idag bedömer sitt arbete oförändrat gentemot föregående år visar ändå på positiva tendenser vad gäller kontinuitet. Detta kan exemplifieras med följande citat från en länsstyrelse som bedömde läget som oförändrat detta år och positivt föregående år: *"Samma strukturer och liknande insatser har genomförts 2023 som 2022"*.

Bland annat bedriver Länsstyrelsen i Västerbottens län tillsammans med Region Västerbotten och Funktionsrätt Västerbotten ett projekt som syftar till stärkt samverkan för mänskliga rättigheter i länet. Länsstyrelsen i Uppsalas län erbjuder individuellt processtöd till länets kommuner i arbetet med att integrera mänskliga rättigheter i den egna verksamheten. Norrlännen (Norrbotten, Västerbotten, Jämtland, Västernorrland och Gävleborg) samverkar i kunskapshöjande insatser genom "Dagens rätt", en digital lunchföreläsningsserie. Länsstyrelsen i Värmlands län har tagit fram material och utbildat om upprätthållandet av horisontella principer som krav vid medfinansiering av projekt. Länsstyrelsen i Gotlands län har genomfört utbildningsinsatser i det rättighetsbaserade arbetssättet för kommun och region.

Samordnings- och utvecklingsuppdraget och länsstyrelsernas nätverk för mänskliga rättigheter var även representerade på Mänskliga rättighetsdagarna i Helsingborg. Vi mötte deltagare från allmänhet, civilsamhälle, kommun, stat och region i vår monter. Samordningsuppdraget genomförde även ett seminarium om lägesbilsarbetet. Utöver det anordnade länsstyrelserna flera andra seminarier.

I april anordnades ett webinarium på temat: Hur kan vi tillsammans bli bättre på att förebygga och motverka hemlöshet? Socialstyrelsen, Kronofogden och länsstyrelserna samarrangerade. Ungefär 500 personer deltog. Enligt den enkätutvärdering som gjordes efter webinariet bidrog insatsen till ökad kunskap om hemlöshetsstrategin samt gav verktyg för fortsatt arbete. Samordnings- och utvecklingsuppdraget var med och planerade och genomförde webinariet.

5.3 Samverkan med specialistmyndigheter och nyckelaktörer

Regionalt har länsstyrelserna genomfört 73 samverkansinsatser med specialistmyndigheter och nyckelaktörer. De mest vanligt förekommande samverkansparterna är Rädda barnen (13), Funktionsrätt (11), Riksförbundet för homosexuella, bisexuella, transpersoners, queeras och intersexpersoners rättigheter, RFSL (9) och andra (9).⁸ 6 länsstyrelser har också samverkat regionalt med Institutet för mänskliga rättigheter. Länsstyrelserna utgör även en kanal för att sprida material regionalt, och material från specialistmyndigheter och nyckelaktörer användes eller spreds hela 104 gånger under året.

Den nationella samordningen fyller en viktig funktion i att representera länsstyrelserna i externa sammanhang. Nationellt har den samverkan som initierats mellan länsstyrelserna, Kronofogden och Socialstyrelsen över hemlöshetsstrategin (se 5.2) löpt på under året och är ett viktigt forum för informationsdelning och erfarenhetsutbyte.

Samordningsuppdraget har även deltagit vid myndighetsgemensamma dialoger utifrån Migrationsverkets uppdrag om att inrätta återvändandecentrum. Vikten av att genomgående väga in Sveriges konventionsåtaganden, utöver barnkonventionen som explicit nämns, lyftes särskilt.

⁸ Aktörer som nämns under övrigt är hej främling, Svenska kyrkan, RF-SISU, Bris, Delmi, Forum för levande historia, Delegationen för segregation, antidiskrimineringsbyråer, MUCF, Uppsala universitet samt universitet som finns i det egna länet

Liksom föregående år sitter nationell samordnare i mänskliga rättigheter med i styrgruppen för kommunernas och regionernas nätverk för mänskliga rättigheter. Styrgruppen ansvarar bland annat för att planera och genomföra nätverksträffar. Nationell samordnare har även spridit information om att nätverket finns till länsstyrelsernas nätverk för mänskliga rättigheter. Detta för att sprida kunskap om att nätverket finns och står öppet för kommuner och regioner att ansluta sig till. Detta bedöms särskilt viktigt där det inte finns regionala samverkansstrukturer. Under året har nationell samordnare varit med och planerat samt medverkat på två nätverksträffar. Vid det fysiska mötet i Helsingborg ansvarade nationell samordnare tillsammans med representant från Sveriges kommuner och regioner (SKR) för att ge deltagarna en uppdatering från nationellt håll.

Under året har digitala informationsmöten för MR-specialister som anordnas av Institutet för mänskliga rättigheter och Raoul Wallenberg institutet fortsatt genomförts. Mötena samlar främst de tre stora nationella nätverken för mänskliga rättigheter (länsstyrelsernas, kommunernas och regionernas och civilsamhällets). Nationell samordnare i mänskliga rättigheter deltar i planerandet och genomförandet av träffarna.

Nationell samordnare har också löpande under året involverats i och bidragit till Forum för levande historias uppdrag om att ta fram ett metodmaterial om arbete mot rasism i offentlig verksamhet.⁹ Särskilt har vikten av att koppla arbetet till det rättighetsbaserade arbetssättet lyfts.

⁹ Regeringsbeslut 2022-04-21 A2022/00643

5.4 MR-webben

Samordningsuppdraget har sedan 2021 en externwebb som primärt riktar sig till personer som arbetar med mänskliga rättigheter i det offentliga. Den innehåller konventioner, metodstöd, kunskapsstöd, digitala utbildningar och annat relevant material. Det finns även ett kalendarium för aktiviteter och kunskapshöjande insatser som genomförs av flera av länsstyrelsernas uppdrag men även andra aktörer, till exempel andra statliga myndigheter. Digitala aktiviteter som görs av länsstyrelserna regionalt, som också kan vara av intresse för kommuner och andra aktörer i andra län, läggs också upp här. Detta gör vi för att bättre dra nytta av varandras aktiviteter och resurser. Under året har vi satsat på tillgänglighet och säkerställt att samtliga publikationer är tillgängliga. MR-webben har haft ca 3000 unika besökare under året.¹⁰

¹⁰ Statistiken togs ut 2023-12-05 och avser med andra ord perioden 2023-01-01 till och med 2023-12-05

6. Slutsatser och arbetet framåt

6.1 Slutsatser

Under året bedöms det interna arbetet antingen ha utvecklats i en positiv riktning alternativt ligga kvar på en stabil nivå. Flera län ger uttryck för att kunskap om mänskliga rättigheter och metoder för att integrera mänskliga rättigheter efterfrågas i högre utsträckning. Samma mönster går att utläsa av det externa arbetet där ungefär hälften av länsstyrelserna bedömer utvecklingen som positiv och ungefär hälften som oförändrad. Av kommentarerna att döma verkar det som att de som bedömt arbetet som oförändrat har en viss struktur och kontinuitet i de externa insatserna. Antalet länsstyrelser som bedömer att de har utvecklade rutiner för delaktighet och inflytande är samma som föregående verksamhetsår. När det gäller lägesbilder har alla län genom samordningen fått tillgång till likvärdiga statistiska lägesbilder under året. Sammanfattningsvis är det mycket som är positivt. Ett viktigt arbete framåt blir att skapa kontinuitet i länsstyrelsernas rättighetsarbete brett. Länsstyrelserna har många rättighetsuppdrag med samma målgrupp: Kommuner och regioner. Långsiktighet och kontinuitet skulle skapa bättre planeringsförutsättningar för att paketera stödet mer samlat. En större förutsägbarhet i vad stödet ska bestå av skulle också ge bättre förutsättningar för länsstyrelserna att stödja kommuners och regioners systematiska arbete över tid.

6.2 Arbetet framåt

Med bakgrund i hur arbetet utvecklats samt i 2024 års uppdrag

kommer arbetet under verksamhetsåret 2024 bland annat riktas mot följande prioriterade områden:

- Ta fram en kortversion av metodstödet i rättighetsbaserat arbetssätt. Det redan framtagna metodstödet är i grund och botten ett länsstyrelseinternt stöd men kan omstöpas för att passa offentlig verksamhet generellt och kommuner och regioner specifikt.
- Förvalta lägesbilsarbetet. En analys av den nationella lägesbilden skulle med all sannolikhet stödja länsstyrelserna regionalt i deras användning och analys av de länsvisa lägesbilderna.
- Göra ett förarbete för hur rasism bättre kan inkluderas i länsstyrelsernas externa stöd. Det handlar dels om att inventera behov hos kommuner och regioner, dels rigga nationell samverkan.
- Utveckla samverkan med andra närliggande uppdrag som också ska utgöra ett stöd för kommuner och regioner i syfte att möta kommuners och regioners önskemål om ett mer samlat stöd

7. Bilagor

Bilaga 1 Bokslut

Ekonomisk redovisning mänskliga rättigheter 2023	Utfall
Verksamhetsmedel	2 750 000
Nationell samordning	820 000
Ekonomi & förvaltning	100 000
Kommunikation och information	430 000
Projekt	550 000
Agenda 2030	150 000
Totalt	4 800 000

Bilaga 2 Förstudie digitalt verktyg för det rättighetsbaserade arbetssättet

Bifogas som fristående rapport

Bilaga 3 På tal om statistik och mänskliga rättigheter 2023

Bifogas som fristående rapport

Länsstyrelserna

www.lansstyrelsen.se